

मैत्रावरुणर्वसिष्ठः। मण्डूकाः (पर्जन्यः)। त्रिष्टुप्, १ अनुष्टुप्।

संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः।

वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्र मण्डूका अवादिषुः ॥ ७.१०३.०१

संवत्सरम्। शशयानाः- शयानाः। ब्राह्मणाः- मन्त्रसम्पन्ना उपासकाः। व्रतचारिणः। मण्डूकाः।

पर्जन्यजिन्विताम्- पर्जन्यप्रीणयित्रीम्। वाचम्। प्र- प्रकर्षेण। अवादिषुः- अब्रुवन् ॥१॥

दिव्या आपो अभि यदेनमायन्दति न शुष्कं सरसी शयानम्।

गवामह न मायुर्वत्सिनीनां मण्डूकानां वशुरत्रा समेति ॥ ७.१०३.०२

यत्- यदा। शुष्कम्। दृतिम्। न- इव। स्थितम्। सरसि- निर्जले सरसि। शयानम्। एनम्-

एतम्। दिव्या आपः- नभोजान्युदकानि। आयन्- आगच्छन्ति। तदा। वत्सिनीनाम्-

सवत्सानाम्। गवाम्- धेनूनाम्। मायुः- शब्दः। न- इव। मण्डूकानाम्। वशुः- शब्दः। अत्र।

समेति- सङ्गच्छते ॥२॥

यदीमेनाँ उशतो अभ्यवर्षी तृष्यावतः प्रावृष्यागतायाम्।

अख्वलीकृत्या पितरं न पुत्रो अन्यो अन्यमुप वदन्तमेति ॥ ७.१०३.०३

यत्- यदा। एनान्- एतान्। तृष्यावतः- तृष्णायुक्तान्। उशतः- कामयमानान्। प्रावृषि

आगतायाम्- वर्षाकाले आगते। अभ्यवर्षीत्- पर्जन्यो वर्षति। तदा। अख्वलीकृत्य- शब्दं कुर्वन्।

पितरम्- जनकम्। पुत्रः- तनयः। न- इव। अन्यः- एको मण्डूकः। अन्यम्- इतरम्। वदन्तम्-

शब्दयन्तम्। एति- गच्छति ॥३॥

अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनोरपां प्रसर्गे यदमन्दिषाताम्।

मण्डूको यदभिवृष्टः कनिष्कनृश्रिः सम्पृङ्गे हरितेन वाचम् ॥ ७.१०३.०४

अपाम्- उदकस्य । प्रसर्गे- सृष्टौ । यत्- यदा । अमन्दिषाताम्- सन्तुष्टौ भवतः । तदा । एनोः-
एतयोः । अन्यः- एकः । अन्यम्- इतरम् । अनु गृह्णाति- गृह्णाति । अभिवृष्टः- अभिषिक्तः ।
मण्डूकः । पृश्निः- पृश्निवर्णः । कनिष्कन्- स्कन्दन्नुत्प्लवन् । हरितेन- हरितवर्णेन । वाचम् ।
सम्पृक्ते- संयोजयति ॥४॥

यदैषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्यैव वदति शिक्षमाणः ।

सर्वं तदैषां समृधेव पर्वं यत्सुवाचो वदथनाध्यप्सु ॥ ७.१०३.०५

यत्- यदा । एषाम्- एतेषाम् । अन्यः- एकः । अन्यस्य- इतरस्य । वाचम् । शाक्तस्य-
शाक्तस्याचार्यस्य । शिक्षमाणः- शिक्ष्यमाणः शिष्यः । इव । वदति- प्रतिवदति । यत्- यदा । अप्सु
अधि । वदथन- शब्दं कुरुथ । तदा । एषाम्- एतेषाम् । सर्वम् । तत् । पर्व- परुष्मच्छरीरम् ।
समृधेव- समृद्धमेव भवति ॥५॥

गोमायुरेको अजमायुरेकः पृश्निरेको हरित एक एषाम् ।

समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः पुरुत्रा वाचं पिपिशुर्वदन्तः ॥ ७.१०३.०६

एकः । गोमायुः- धेनुवच्छब्दं करोति । एकः- इतरः । अजमायुः- अजवच्छब्दं करोति । एकः ।
पृश्निः- पृश्निवर्णः । एषाम्- एतेषाम् । एकः- इतरः । हरितः- हरितवर्णः । विरूपाः- नानारूपाः ।
किन्तु । समानं नाम । बिभ्रतः- धारयन्तः । पुरुत्रा- बहुषु देशेषु । वाचम् । वदन्तः- ब्रुवन्तः ।
पिपिशुः- अवयवीभवन्ति ॥६॥

ब्राह्मणासौ अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वदन्तः ।

संवत्सरस्य तदहः परि ष्ट यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव ॥ ७.१०३.०७

यत्- यदा । प्रावृषीणम्- वर्षाकालभवमहः । बभूव- भवति तदा । मण्डूकाः- हे मण्डूका यूयम् ।
अतिरात्रे- रात्रिमतीत्य च । सोमे- सोमोपासने । ब्राह्मणासः- मन्त्रविदः । न- वदन्तीव । पूर्णं सरः

प्रति रात्रौ । अभितः । वदन्तः- ब्रुवन्तः । संवत्सरस्य । अहः- दिवसेपि । परि- परितः । स्थ-
भवथ ॥७॥

ब्राह्मणासः सोमिनो वाचमक्रत ब्रह्म कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् ।

अध्वर्यवो घर्मिणः सिध्दिदाना आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ॥ ७.१०३.०८

परिवत्सरीणम्- सांवत्सरिकम् । ब्रह्म- मन्त्रम् । कृण्वन्तः- कुर्वन्तः । सोमिनः- रसनिष्पादकाः ।

ब्राह्मणाः- उपासकाः । वाचम् । अक्रत- अकुर्वन् । अध्वर्यवः- ध्वररहितकर्मकामाः । घर्मिणः-

उष्णयुक्ताः । सिध्दिदानाः- स्विद्यन्तः । कठिनकर्मपरा इति भावः । गुह्याः- अवहिष्कृताः । के चित् ।

न- इव । आविर्भवन्ति ॥८॥

देवहितं जुगुपुर्द्वादशस्य ऋतुं नरो न प्रमिनन्त्येते ।

संवत्सरे प्रावृष्यागतायां तप्ता घर्मा अश्रुवते विसर्गम् ॥ ७.१०३.०९

देवहितम्- देवविधानम् । द्वादशस्य- द्वादशमासात्मकस्य संवत्सरस्य । जुगुपुः- ररक्षुः । नरः-

नेतारः । एते- इमे । ऋतुम्- वसन्तादिकम् । न । प्रमिनन्ति- प्रहिसन्ति । प्रावृषि आगतायाम्-

वर्षाकाले । संवत्सरे । घर्माः तप्ताः- घर्मकाले उष्णतप्ताः । विसर्ग- बिलादुद्गमनम् । अश्रुवते-

प्राप्नुवन्ति ॥९॥

गोमायुरदादजमायुरदात्पृश्निरदाद्धरितो नो वसूनि ।

गवां मण्डूका ददतः शतानि सहस्रसावे प्रतिरन्त आयुः ॥ ७.१०३.१०

गोमायुः- धेनुशब्दयुक्तः । अजमायुः- अजशब्दयुक्तः । पृश्निः- पृश्निवर्णः । हरितः- हरितवर्णः । एते

मण्डूकाः । नः- अस्मभ्यम् । वसूनि- धनानि । अदात्- यच्छन्तु । सहस्रसावे- अनन्तौषधिप्रसवभूते

वर्षर्तौ । आयुः । प्रतिरन्तः- प्रवर्धयन्तः । गवां शतानि- धेनुशतम् । मण्डूकाः । ददतः- यच्छन्तु ।

अत्र मण्डूकाः काले वर्षार्थं तपः कुर्वतां ब्राह्मणानां प्रतीकाः ॥१०॥